

PHÂN TÍCH CÁC BÀI CA DAO THAN THÂN "THÂN EM..." - VĂN MẪU 7

Đề bài: Em hãy sưu tầm một số bài ca dao mở đầu bằng cụm từ "Thân em ..." Những bài ca dao ấy thường nói về ai, về điều gì và thường giống nhau như thế nào về nghệ thuật?

Bài mẫu

Ca dao - dân ca phản ánh sinh động đời sống tinh thần phong phú của nhân dân lao động. Họ đã gửi gắm vào đó tiếng nói tâm tình chân thành tha thiết, với đủ mọi cung bậc buồn vui. Nhiều câu ca dao về hình thức và nội dung có những nét giống nhau nhưng mỗi câu lại mang một vẻ đẹp riêng, phù hợp với từng hoàn cảnh và tâm trạng khác nhau. Ví dụ một loạt câu mở đầu bằng cụm từ Thân em mà nội dung cùng đề cập đến phẩm chất tốt đẹp, cao quý và số phận hẩm hiu, bất hạnh của người phụ nữ trong xã hội phong kiến ngày xưa.

- Thân em như củ ấu gai,
Ruột trong thì trắng, vỏ ngoài thì đen.
Ai ơi nếm thử mà xem!
Nếm ra mới biết rằng em ngọt bùi.

- *Thân em như tấm lụa đào,
Phát phơ giữa chợ biết vào tay ai?
Em ngồi cành trúc, em tựa cành mai,
Đông đào tây liễu, biết ai bạn cùng?*

- *Thân em như hạt mưa rào,
Hạt rơi xuống giếng, hạt vào vườn hoa.
Thân em như hạt mưa sa,
Hạt vào đài các, hạt ra ruộng cày.*

- *Thân em như giếng giữa làng,
Người khôn rửa mặt, người phàm rửa chân.*

- *Thân em như đóa hoa rơi,
Phải chăng chàng thật là người yêu hoa?!*

- *Thân em như con hạc đầu đình,
Muốn bay không cất nổi mình mà bay!*

Ngậm ngùi, buồn thương, xót xa, cay đắng là cảm xúc chung bao trùm lên những câu ca ấy, khiến nó giống như tiếng thở dài than thân trách phận; tiếng khóc thầm tủi hờn, uất ức của người phụ nữ trước tình cảnh ngang trái, bất công. Trong xã hội phong kiến, họ bị tước đoạt quyền tự do, quyền được sống hạnh phúc và buộc phải phó mặc cuộc đời mình cho sự may rủi ngẫu nhiên của số phận. Cho dù bên trong cái hình thức xấu xí, đen đui như củ ấu gai là phẩm chất tốt đẹp vừa ngọt vừa bùi nhưng chắc gì người đời đã nhận ra?! Cho dầu đẹp đẽ như tấm lụa đào đi chăng nữa thì vẻ đẹp ấy chưa chắc là cơ sở bảo đảm cho hạnh phúc. Giống như những hạt mưa từ trời cao rơi xuống, số phận của mỗi người con gái một khác. May rủi cuộc đời có thể đưa họ đến những cảnh ngộ trái ngược trong cuộc sống. Có người được trân trọng, có người bị ngược đãi, cũng như nước cùng một giếng mà người khôn rửa mặt, người phàm rửa chân. Giống như con hạc đầu đình, người phụ nữ bị trói chặt vào số phận hẩm hiu, dầu có muốn thay đổi cũng chỉ là ao ước mà thôi.

Sáu câu ca dao với những cách so sánh khác nhau nhưng cùng nói lên một thực trạng: quyền sống của người phụ nữ xưa kia, mà trước hết là quyền tự do hoàn toàn bị phủ nhận. Đó chính là nguồn gốc của mọi đau khổ, ngang trái mà họ phải chịu đựng trong suốt cuộc đời.

Sáu câu ca dao là sáu tiếng than thân ngậm ngùi, chua xót. Bởi xét cho cùng, dầu có tấm lụa đào nào được vào tay khách quý, có hạt mưa sa nào được vào chôn đài các, có nước giếng nào được đem rửa mặt, thì cũng là nhờ may mắn mà sự may mắn thì thật hiếm hoi. Trong bao nhiêu tấm lụa đào, bao nhiêu hạt mưa sa, bao nhiêu nước giếng mới có được một số phận sáng tươi?! Cho nên đau khổ vẫn là tình trạng chung phổ biến nhất của người phụ nữ.

Những câu ca dao trên chính là tiếng than thân cất lên từ cuộc đời như thế. Than vãn mà không oán trách, bởi vì biết oán trách ai?! Rốt cuộc, đành cho rằng đó là định mệnh. Cho hay muôn sự tại trời, không thể nào thay đổi được.

Cả sáu câu ca dao hầu như cùng một khuôn mẫu về nội dung, về kết cấu. Mở đầu bằng thân em, tiếp theo là sự vật được đem so sánh. Còn những câu dưới là mượn tính chất của sự vật ấy để chỉ thân phận người phụ nữ.

Tuy nhiên, trên cơ sở giống nhau về ý nghĩa, mỗi câu ca dao lại khác nhau ở hình ảnh được đem ra so sánh và chính cái đó đã tạo nên sắc thái của từng câu.

Ta sẽ lần lượt phân tích từng câu để thấy cái hay, cái đẹp trong ý nghĩa và hình thức biểu hiện.

Câu 1:

Thân em như củ ấu gai ...

Người phụ nữ ngày xưa bị ràng buộc bởi lễ giáo khắt khe cũng những hủ tục, định kiến nặng nề của xã hội trọng nam khinh nữ. Quan niện nhất nam viết hữu, thập nữ viết vô : (Một con trai cũng là có, mười con gái cũng là không). Nữ nhân ngoại tộc:(Con gái là người ngoài họ tộc). Hay: khôn ngoan cũng thể đàn bà, Dẫu rằng vụng dại cũng là đàn ông... đã đẩy người phụ nữ vào vị trí thứ yếu trong gia đình và xã hội.

Quan niện sai lệnh ấy ảnh hưởng không ít tới cách suy nghĩ của chị em phụ nữ, tạo ra trong họ một mặc cảm tự ti, tiêu cực. Người phụ nữ nông dân vất vả, lam lũ quanh năm thì so sánh: Thân em như củ ấu gai, Ruột trong thì trắng, vỏ ngoài thì đen. Cai củ ấu gai góc, xấu xí ấy sống dưới bùn sâu, chẳng mấy ai để ý tới, dẫu rằng bên trong nó vừa trắng. vừa ngọt, vừa bùi.

Câu 2:

Thân em như tấm lụa đào...

Người phụ nữ xưa tự nhận thức và đánh giá đúng đắn về phẩm chất tốt đẹp của mình và khẳng định điều đó qua ẩn dụ so sánh đầy tính nghệ thuật: Thân em như tấm lụa đào...

Tấm lụa đào đẹp từ chất liệu, dáng vẻ đến màu sắc bởi được dệt nên từ loại tơ tằm tốt nhất. Lụa nhẹ, mềm và rất mát, mặc vào thì người đẹp hẳn lên. Lụa màu hoa đào vừa đẹp vừa quý nhưng khi đem bán thì cũng phải bày ra giữa chốn "trăm người bán, vạn người mua", đủ loại người sang kẻ hèn, người thanh kẻ tục, không biết sẽ vào tay ai? Lụa tuy đẹp thật nhưng đã chắc gì có người biết đánh giá đúng giá trị của nó! Hình ảnh tấm lụa đào gợi lên vẻ thanh xuân môn mọn, tràn đầy sức sống của một cô gái đương thì, nhưng hình ảnh tấm lụa đào phát phơ giữa chợ lại có một cái gì đó thật trớ trêu, tội nghiệp. Nổi bật khoãn, lo lắng là rất thực. Quả là hoàn cảnh khách quan chi phối rất nhiều, có khi quyết định số phận của cả một đời người.

Câu 3:

Thân em như hạt mưa sa...

Hình ảnh hạt mưa sa lại gợi lên một sắc thái tình cảm khác. Người phụ nữ cảm thấy thân phận mình quá ư nhỏ bé. Có bao nhiêu hạt mưa từ trời cao rơi xuống trong một cơn mưa?! Mọi hạt mưa đều trong trẻo, mát lạnh như nhau nhưng chỗ rơi xuống – tức số phận của từng hạt mưa lại không giống nhau. Sự rủi may của hoàn cảnh không thể nào đoán định trước được. Nó có thể dẫn đến những điều trái ngược hoàn toàn trong cảnh ngộ. Giữa muôn ngàn hạt mưa, một số hạt đã may mắn hơn, không rơi xuống giếng, không

vào vườn hoa, không mất hút vào luống cày mà lại rơi vào chốn lầu son gác tía (đài các). Bài ca dao này quả là một bức tranh sinh động về thân phận bấp bênh của người phụ nữ xưa kia.

Nếu không may rơi vào hoàn cảnh trớ trêu, họ chỉ có một cách lựa chọn là cúi đầu chấp nhận. Dân gian đã ví: Thân con gái mười hai bến nước, trong nhờ, đục chịu, bởi vì người phụ nữ đã bị bao điều đè nén, ràng buộc, bị tước đoạt quyền tự do, quyền làm chủ bản thân. Quy định tam tòng: Tại gia tòng phụ, Xuất giá tòng phu, Phu tử tòng tử không cho họ được sống theo ý mình mà hoàn toàn phụ thuộc vào người khác. Dầu biết là vô lí, bất công cũng vẫn phải nhẫn nhục, cam chịu.

Câu 4:

*Thân em như giếng giữa làng,
Người không rửa mặt, người phàm rửa chân...*

Câu này lấy hình ảnh so sánh là cái giếng giữa làng vốn rất quen thuộc với làng xóm ngày xưa. Vì là giữa làng nên có nhiều người qua lại và tất nhiên có người khôn (người tốt, người có con mắt tinh đời...), có người phàm (kẻ tầm thường, bần tiện...). Cách sử dụng nước giếng hoàn toàn do mục đích, thái độ của từng người. Rửa mặt với rửa chân là hai hình ảnh tương phản thật sinh động và ý vị.

Câu 5:

*Thân em như đóa hoa rơi,
Phải chăng chàng thật là người yêu hoa?!*

Đây là hình ảnh so sánh độc đáo và tinh tế, thể hiện mặc cảm về thân phận bất hạnh, về sự dờ dang trong hôn nhân. Thân em không phải đóa hoa xinh tươi còn ở trên cành mà đóa hoa héo úa, tàn phàn đã rụng rơi dưới đất. Trong hoàn cảnh đáng buồn ấy, người phụ nữ chỉ biết bám víu vào một hi vọng mong manh: Phải chăng chàng thật là người yêu hoa?!

Câu 6:

*Thân em như con hạc đầu đình,
Muốn bay không cất nổi mình mà bay.*

Tác giả dân gian đã chọn lựa được một hình ảnh so sánh có khả năng gợi cảm và liên tưởng rất cao. Con hạc đầu đình là một vận dụng để thờ, thường được làm bằng gỗ hay bằng đồng, được đặt ở nơi đền, miếu, đình, chùa... Nhìn những con hạc ấy rồi ngẫm đến thân phận của mình, người phụ nữ thấy có những nét tương đồng. Con hạc kia dầu có muốn bay thì cũng không thể cất nổi mình mà bay. Trong suốt cuộc đời, người phụ nữ

phải cắn răng chịu đựng bao đau thương, tủi nhục. Nếu có thở than thì tiếng thở than của họ cũng không thể thấu tới trời xanh. Cái cái vòng luẩn quẩn, nghiệt ngã của số phận trói buộc họ, khó bề thoát khỏi. Dù họ có muốn vùng dậy để cắt đứt, phá bỏ những xiềng xích vô hình ấy thì cũng không dễ dàng gì. Câu ca dao chứa đựng niềm khát khao cháy bỏng và một nỗi bất bình sâu sắc.

Những bài ca dao trên là tiếng nói than thân trách phận của người phụ nữ dưới chế độ phong kiến hà khắc xưa kia. Nhân vật không phải là một cá nhân cụ thể mà là trăm ngàn phụ nữ cùng chung cảnh ngộ, cuộc đời giống như chuỗi bi kịch kéo dài. Với họ, hạnh phúc chỉ là một cái gì đó rất mơ hồ, khó hình dung và càng khó mà đạt được.

Những câu ca dao bày tỏ tâm tình tha thiết, chân thành như trên có sức lay động lòng người rất lớn. Ai cũng có thể cảm nhận được từ đây một chút cảnh ngộ, một chút tâm sự của mình.

Vậy chúng ta nên cắt nghĩa như thế nào cho hợp lí về sự song song tồn tại của những câu ca dao vừa giống nhau, vừa khác nhau đó?

Trước hết, ca dao được sáng tác bởi nhiều người khác nhau, ở những thời kì khác nhau, trên những vùng đất khác nhau. Gặp cảnh ngộ đắng cay, người nông dân xưa hay liên hệ số phận mình với một hình ảnh tương tự nào đó, thế là một câu ca dao ra đời. Câu ca dao ấy vừa chất chứa tâm tư, vừa mang dấu ấn thực tế cuộc sống của người sáng tác.

Không hẹn mà nên, cái chung của số phận người phụ nữ đã làm cho những câu ca dao gặp nhau ở cùng một nội dung ý nghĩa.

Mặt khác, ngay cả khi trong tâm trí có sẵn một câu ca dao cũ, nhưng trong cảnh ngộ cụ thể, người làm thơ dân gian vẫn muốn nói lên một điều gì đó cho riêng mình. Cho nên mới lần lượt xuất hiện những câu ca dao nội dung gần giống nhau mà hình thức thì khác đi đôi chút. Đó không đơn giản chỉ là sự lặp lại mà là phát triển và bổ sung thêm cho cái đã có thêm đa dạng, phong phú.

Tuy nghệ thuật có nhiều chỗ giống nhau như ở cách mở đầu, cách ví von, so sánh, ẩn dụ và giống nhau ở cảm xúc chung nhưng mỗi câu ca dao vẫn lấp lánh một vẻ đẹp riêng. Điều đáng nói là chỉ sau vài lần ngâm nga thưởng thức, người đọc sẽ không thể nào quên bởi cái hay, cái đẹp của nó đã thấm vào máu thịt tự lúc nào chẳng rõ.

Chỉ xét riêng sáu câu ca dao có chung cách mở đầu bằng Thân em, chúng ta cũng thấy được ca dao đúng là sản phẩm của tài năng và tâm hồn phong phú của nhân dân lao động. Những câu ca dao ấy giúp ta hiểu được nỗi cay đắng ngậm ngùi mà người phụ nữ Việt Nam ngày xưa đã phải trải qua và thêm thông cảm, đồng tình với khát vọng cắt mình mà bay của họ.